

ВІДГУК

офіційного опонента Віват Ганни Іванівни,
доктора філологічних наук, професора,
професора кафедри української та іноземної філології
Одеського національного технологічного університету
про дисертацію **Швець Юлії Вікторівни**
на тему: *«Густаторний код української лінгвоментальності:
лінгвокультурологічний і психолінгвістичний аспекти (на матеріалі
художньої літератури 18-21 ст.)»* (Одеса, 2025, 343 с.),
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань
03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

1. Актуальність теми дослідження. Культура кожного окремого етносу у своїй багатогранності нерозривно поєднана з історією розвитку людського суспільства загалом. Культурний розвиток соціуму, безперечно, неможливий без розвитку мови, а відтак дослідження мовної картини світу є актуальною проблемою наукового аналізу, оскільки дає змогу досягнути шляхи формування життєвих пріоритетів, усвідомити духовні домінанти того чи того народів. Дослідження мовної картини світу, як відомо, здійснюють у різних аспектах: виявляють як окремі її елементи (поняття, категорії, концепти), так і систему загалом, де оприявнюють компаративістські студії, перекладацькі універсалії, окреслюючи ментальноетнічну специфіку, міжмовні впливи тощо. Вважаємо за потрібне наголосити, що сучасна філологія, зокрема мовознавство, значно розширила кордони свого впливу та сфери об'єктів дослідження. Так, на сьогодні актуальними напрямками мовознавства є соціо-, нейро- та психолінгвістика, які уможливають глибоке вивчення взаємозв'язку мови й культури, мови й психоемоційних особливостей та характерологічних домінант національної поведінки.

Благодатним матеріалом для дослідження психоемоційних особливостей на підставі мовленнєвих наративів є побутова лексика кожного

народу, оскільки особистість найвагомніше проявляється у побуті. Особливим об'єднувальним та показовим індикатором для всіх носіїв мови є лексика на позначення їжі та питва. В останнє десятиліття вчені інтенсивно працюють над цією тематикою. Зауважимо, що здійснено чимало досліджень на матеріалах харчової лексики, авторами яких є Ф. Бацевич, Е. Боева, Н. Венжинович, І. Вереїтіна, Г. Віват, В. Жайворонок, Т. Ковалевська, І. Колегаєва, І. Лакомська, Л. Рева-Лєвшакова, О. Філіпенко, М. Яковлева та деякі інші вчені. Зокрема, науковців цікавлять питання шляхів формування харчових номенів у культурах різних народів, а також виникнення та становлення гастрономічної лексики, яка, безперечно, пов'язана з історією та культурним розвитком і цивілізаційним поступом кожного народу.

Опрацювання харчосмакової культури в лінгвокультурологічному та психолінгвістичному аспектах, запропонованих авторкою дисертації, є новою ціхою в наукових дослідженнях сучасності, а відтак – вагомим внеском у лінгвістичну науку. Вважаємо, що вона є на часі.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові пошуки дослідниці вирізняються з-поміж праць обговорюваної тематики тим, що **об'єктом** дослідження є феномен української лінгвоментальності в сегменті її густаторних кодів, а **предметом** – лексика на позначення їжі та питва у проєкції на культурологічну і психолінгвістичну специфіку.

Дисертантка поставила за **мету** виявлення лінгвоментальних рис національної харчосмакової культури в лінгвокультурологічному і психолінгвістичному аспектах на матеріалі української художньої літератури 18-21 ст. та успішно її досягла.

У роботі, крім актуальності, наукової новизни, визначено також і **методи** дослідження, які авторка використала системно й комплексно. У роботі наявні також чіткі пояснення дисертантки, з якою метою використано той чи той методи дослідження. Так, у межах загальнонаукових методів задіяно *аналіз і синтез* для опрацювання й узагальнення результатів

дослідження; *описовий* метод – для загальної характеристики залученого фактичного матеріалу; метод *суцільної вибірки* – для формування фактичної бази дослідження; метод *кількісного* аналізу – для встановлення динаміки актуальних параметрів фонду густативів.

Поміж спеціальних лінгвістичних методів дослідницею було використано метод *компонентного аналізу* для визначення семантичної структури зафіксованих лексем; *контекстуально-інтерпретаційний* аналіз – для деталізації функційної ролі густаторних маркерів в аналізованих текстових площинах; метод *етимологічного* аналізу – для встановлення історичних джерел аналізованої густативної лексики; *лексикографічний* метод – для об'єктивного дефінування густативів; метод *лінгвокультурологічного* аналізу – для ідентифікації лінгвоментальної оригінальності зафіксованих густативів.

Увиразнили роботу та надали їй додаткових достовірних показників доречно застосовані методи *асоціативного експерименту* для отримання асоціацій респондентів на досліджувані густативи та встановлення їхньої психолінгвістичної специфіки, а також елементи Мілтон-модельної ідентифікації (*нейролінгвістичне програмування*) для висвітлення впливового потенціалу густативів і їхньої ролі в системі нейролінгвістичних предикатів.

Варто тут також зазначити, що дисертація Юлії Вікторівни Швець має загалом чітку й логічну структуру, проблематику, порушену в ній, глибоко опрацьовано й ґрунтовно розв'язано.

Повністю дотримано процедури обговорення та офіційності наукової студії – роботу виконано на кафедрі української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова в межах наукової теми «Дослідження дискурсивної специфіки комунікативного впливу» (державний реєстраційний номер 0119U10356). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол №5 від 24 листопада 2020 року) та уточнена і затверджена на засіданні Вченої ради

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол №5 від 13 грудня 2023 року).

Приємно зазначити, що дисертаційне дослідження Швець Юлії Вікторівни виконане в межах наукової школи доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Ковалевської Тетяни Юріївни, наукові проєкти якої є новаторськими й перспективними, оскільки розширюють сферу наукових лінгвістичних інтересів.

3. Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дослідження є очевидною – вперше в українському мовознавстві досліджено виявлення лінгвоментальних рис національної харчосмакової культури в лінгвокультурологічному і психолінгвістичному аспектах; вперше описано густаторний код української лінгвоментальності шляхом установлення важливих складників української кулінарної культури в їхній лінгвокультурологічній та психолінгвістичній інтерпретації; вперше запропоновано авторське визначення смакової константи ментальності (СКМ) як репрезентативного коду української лінгвоментальності.

У першому розділі *«Поняття ментальності і лінгвоментальності в гуманітарній науковій парадигмі»* (с. 32-69) здобувачка ґрунтовно подала основи опрацювання феномену ментальності в гуманітарній науковій парадигмі. Зокрема, вона опрацювала філософсько-етичні модуси поняття ментальності; соціально-психологічні та когнітивні інтерпретації поняття ментальності; історико-культурологічні виміри поняття ментальності.

Звернула Юлія Вікторівна пильну увагу на лінгвоментальність у системі мовознавчих концепцій, а саме: на поняття лінгвоментальності в зарубіжній лінгвістиці; на аспекти дослідження лінгвоментальності в українському мовознавстві; вказала на базові коди української лінгвоментальності.

У другому розділі *«Лінгвокультурологічний аспект густаторних кодів*

української ментальності» (с. 70-160) дисертантка звернула увагу на лінгвокультурологію в системі сучасних мовознавчих напрямів, де розглянула загальну історію та теорію лінгвокультурології; чітко розмежувала персонологійні аспекти лінгвокультурології, а також визначила лінгвокультурологічні аспекти національної концептосфери і лінгвокультурологічні аспекти художнього дискурсу.

Міждисциплінарний характер густаторних досліджень у лінгвокультурологічному аспекті також розглянуто авторкою в другому розділі дисертації і розмежовано за різними вимірами та спрямуваннями, а саме: а) історичні виміри; б) соціологічні виміри; в) філософські виміри; г) феномен української кухні в лінгвокультурологічному аспекті в дослідженнях літературознавців; г) феномен української кухні в лінгвокультурологічному аспекті у фокусі вчених-мовознавців.

Опрацьовано також авторкою дослідження лексико-семантичні маркери густативів, такі як: хлібобулочні вироби (випічка), алкогольні напої, м'ясні страви, злакові культури (страви на основі злакових), страви з тіста (на основі борошна), овочі, безалкогольні напої, рибні страви, страви на основі молока (молоковмісна продукція), солодке, спеції, прянощі, приправи, супи, фрукти, жири, квашенина тощо.

Подано авторську класифікацію актуальних для художнього дискурсу лексико-семантичних і фразеологічних одиниць на позначення їжі та питва і пояснено їхню лінгвокультурологічну специфіку; здійснено авторський розподіл виокремлених густативів за способом їхнього буденного й ритуального вжитку.

У третьому розділі «Психолінгвістичний аспект густаторних кодів української ментальності» (с. 161-236) шляхом проведення вільного асоціативного експерименту встановлено актуальне асоціативне тло лексики на позначення їжі та питва і виявлено особливості сприйняттевої динаміки аналізованих густативів у проєкції на соціальні характеристики респондентів; уперше виокремлено лінгвоментальні риси українців та їхню

культурологічну специфіку на рівні харчосмакових експлікацій.

Приємно зауважити, що дисертантка бачить перспективи досліджень, які полягають у подальшому опрацюванні зазначеної тематики шляхом створення асоціативних словників густаторного коду української лінгвоментальності для унаочнення унікальних репрезентативних ознак менталітету української нації; розширення джерельної бази дослідження для верифікації зафіксованих лінгвоментальних констант, а також проведення масштабних експериментальних досліджень, тобто проведення асоціативного експерименту з більшою кількістю респондентів, опрацювання семантичного диференціалу та інших практик.

Чіткою і переконливою є джерельна база дисертації:

1) у роботі задіяно твори майстрів українського письменства 18-21 століть, а саме: бурлескно-травестійна поема «Енеїда» І. Котляревського (18 ст.), соціально-побутова повість «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького (19 ст.), сентиментально-реалістична соціально-побутова повість «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка (19 ст.), трагікомедія «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого (19 ст.), роман-хроніка «Марія» У. Самчука (20 ст.), усмішка «Сом» Остапа Вишні (20 ст.) роман «Мати все» Люко Дашвар (21 ст.), історичний роман «Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра (21 ст);

2) описано асоціативні реакції, отримані у процесі експериментального дослідження, проведеного з 95-ма респондентами різних соціальних груп;

3) розглянуто авторкою також 74 фразеологізми з густаторними компонентами.

Увесь цей матеріал опрацьовано, чітко розмежовано і класифіковано, а відтак зроблено певні висновки та узагальнення.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні результати дисертаційної роботи викладено в 9-ти наукових публікаціях, із них 5 – у фахових виданнях України категорії «Б», 1 – у закордонному виданні, 1 – у колективній монографії, 2 – в матеріалах конференцій.

5. Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів під час написання монографій, укладання підручників, навчальних посібників із сучасної української мови (розділи з лексикології, фразеології, історії мови), з психо- і нейролінгвістики, лінгвокультурології, сугестивної, комунікативної і соціолінгвістики, нейролінгвістичного програмування тощо. Отримані дані можуть бути використані при викладанні відповідних лекційних курсів та проведенні семінарських занять різноманітних освітніх компонентів, пов'язаних як із різноаспектними лінгвістичними спрямуваннями, так і з історичними, філософськими, соціологічними та культурологічними.

Порушень академічної доброчесності не виявлено.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації. Виявляючи глибоке зацікавлення науковою працею Швець Юлії Вікторівни і повністю поділяючи її наукові погляди, все ж хочемо висловити деякі зауваження, які вважаємо дещо дискусійними і спрямованими на уточнення певних деталей цього наукового дослідження.

1. Авторка обрала для аналізу твори українських письменників 18-20 століття: 1 твір 18 ст. (І. Котляревського), 3 – 19 ст. (І. Нечуя-Левицького, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Карпенка-Карого), 2 – 20 ст. (У. Самчука, Остапа Вишні), 2 – 21 ст. (Люко Дашвар, В. Шкляра). У зв'язку з цим виникає питання, чи не варто було би додати до розгляду серед творів 20 століття повість «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського, доповнивши лексичний матеріал в сегменті густаторних кодів гуцульськими лексемами, що допомогло би у виявленні додаткових лінгвоментальних рис української національної смакової культури в лінгвокультурологічному та психолінгвістичному аспектах?

2. Серед творів 20 ст. Юлія Вікторівна обрала для розгляду роман-хроніку У. Самчука «Марія». Як відомо, цей роман є першим в українській літературі твором про насильницьку колективізацію та Голодомор 1933 року. У цьому романі часто йдеться про так звану «неістівну їжу», а саме: про

дохлину (мертвого зайця), бруньки та кору з дерев, корені різних рослин тощо. Наприклад: *«Корній шукає їсти. На думці жінка, дочка і маленька внука. Всі вони хочуть їсти, всі чекають на нього дома. І ступав по лісі, дивився на птахів, на дерева і рослини – Що ж він тут знайде? Все не на їжу створене. Начохрав децю бруньок, настругав березової кори. А після пішов на взлісся... < ... > Йшов просто через неорані поля. Трапилося щастя, зовсім несподіване і зовсім виняткове. У невеличкому рівчаку, де ще був сніг, лежав мертвий заєць. Корній надібав на нього, зупинився. І довго стояв, бо як же можна повірити, що то дійсно заєць, мертвий і готовий на те, щоб тільки взяти його, роздерти і з'їсти»* (У. Самчук, с. 25).

У зв'язку з цим хочемо запитати, які харчові сегменти обирала дослідниця з тексту твору, оскільки, в цьому романі змінилися наративи в сегменті густаторних кодів, тобто хочемо дізнатися, чи фіксувала Юлія Вікторівна й так звані новооприятнені харчові сегменти української харчосмакової культури в цьому творі (так звану «неїстівну їжу»), чи обирала лише традиційні?

3. Вважаємо, що тема «неїстівної їжі» може бути окремим дослідженням, яке також можна розглядати як сегмент харчосмакової культури в лінгвокультурологічному і психолінгвістичному аспектах на матеріалі української художньої літератури, що порушує питання харчування українців під час Голодоморів. До такого розгляду можна залучити не лише роман У. Самчука «Марія», але й романи В. Барки «Жовтий князь», Ю. Бедзика «Гіпсова лялька», Д. Гуменної «Діти Чумацького Шляху», А. Дімарова «Самосуд», Н. Доляк «Чорна дошка», П. Загребельного «Тисячолітній Миколай», В. Захарченка «Прибутні люди», Л. Кононовича «Тема для медитацій», М. Потупейка «У лабетах смерті», С. Талан «Розколоте небо» та багато інших творів українських авторів 20 століття.

4. У Академічному тлумачному словнику української мови дисертантка виявила таку лексему: **Пряник (праник) (1)** – «солодке печиво у вигляді товстого коржика, приготовлене на меду, патоці або цукровому сиропі з

доданням прянощів». У творі І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» в уривку розмови двох братів наявна така лексема : *«Сватай Олену Головківну. Олена кругла, як цибулька, повновида, як повний місяць; в неї щок, мов яблука, зуби, як біла ріпа, коса, як праник, сама дівка здорова, як тур: як іде, то під нею аж земля стугонить»*, а відтак дослідниця долучила у своїй роботі до розгляду лексему «праник», як таку, що позначає кулінарний виріб. Однак вважаємо цей приклад спірним, оскільки в тому ж тлумачному словнику є інше визначення цієї лексеми: **Праник** – дерев'яний валок для вибивання білизни під час прання, тобто **праник** – від дієслова «прати». Порівняння дівочої коси з праником було стандартним в українській побутовій лексиці 19 ст. Наприклад, саме таке, порівняння (з праником) дівочих кіс знаходимо у творі М. Стельмаха: *«Тільки я на поріг, а з хати Тетяна вибігає. Справді, стала дівчиною хоч куди, а коси, мов праники, аж поторкати хочеться»* (Стельмах, І, 1962, 59). Отже, цю лексему у зазначеному прикладі не відносимо до густаторної лексики, а лише до побутової.

5. Хочемо також зауважити, що опрацьовані авторкою дослідження лексико-семантичні маркери густативів (с.100-120), такі як: хлібобулочні вироби (випічка), алкогольні напої, м'ясні страви, злакові культури (страви на основі злакових), страви з тіста (на основі борошна), овочі, безалкогольні напої, рибні страви, страви на основі молока (молоковмісна продукція), солодке, спеції, прянощі, приправи, супи, фрукти, жири, квашенина тощо варто було би для зручності опрацювання згрупувати за спорідненістю, а саме: *напої* – алкогольні напої, безалкогольні напої; *рослинна продукція* – овочі, фрукти, бобові, бахчові; *кулінарні вироби; приправи* тощо.

Вважаємо за необхідне наголосити, що всі зазначені зауваження не применшують наукової ваги обговорюваного дисертаційного дослідження, а лише уточнюють та доповнюють деякі дискусійні його міркування та твердження.

Дослідження пройшло належну апробацію на міжнародних та

всеукраїнських наукових конференціях, а також окремі його параграфи оприлюднено у відповідних публікаціях.

7. Загальна оцінка дисертації. Згідно з усім вищезазначеним, можемо ствердити, що, незважаючи на деякі дискусійні зауваження з нашого боку, дисертація Швець Юлії Вікторівни на тему: *«Густаторний код української лінгвоментальності: лінгвокультурологічний і психолінгвістичний аспекти (на матеріалі художньої літератури 18-21 ст.)»* є завершеним дослідженням актуальних лінгвістичних студій. Робота відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії» та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 431 від 21.03.2022 р.), а її авторка Швець Юлія Вікторівна цілком заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора філософії галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент –

докто філологічних наук, професор,

професор кафедри української

та іноземної філології

Одеського національного

технологічного університету

30.05.2025

Г. І. Віват

підпис проф. Віват Г.І.

професор
МР та МЗ